

מדע. הלכות תשובה פרק ד ה

כסף משנה

עפ"ש או חכם. הרי צירוף משמע שם דבר זה הוא בידו שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לספס וסכל הוא לענין יראה שמים. ומורי הר"ם חירן דהכ"ה ל"ה לאחזו בחכמה או בסכלות והוא דפ' כל היר' ר"ל לעשות לו לב חכם או לב טפש עד כאן לשון הרמ"ך. ומ"ש דסכל הוא לענין יראה שמים אין לו טעם דאין ענין סכל לענין יראה שמים ועוד דאין זה מקביל לחכם:

ובין

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. (ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושות ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי. (ה) והחושד בשרים אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה: (ו) ומהן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן. לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד. ואלו הן. רכילות ולשון הרע ובעל חימה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בלבו. הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע. וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל וחומר לבעל תשובה: (ז) כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעבבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא:

פרק חמישי

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה הן האדם היה באחד ממנו לדעת טוב ורע. כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע ובין שכן הוא פן ישלח ידו: (ב) אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גזור על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן אלא כל אדם ראו לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [ה] סכל או רחמן או אכזרי או כלי או שוע וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גזור עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה. הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. כלומר אין הבורא גזור על האדם להיות טוב ולא להיות רע. ובין שכן הוא נמצא זה החומא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו'. וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידנו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידנו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו': (ג) ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים. וכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום. כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבכם זה לחם. כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גזור עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם: (ד) אילו האל היה גזור על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבדים מלבם המפשים הוברי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך המיבוי דרכים ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר גזור עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לו לזוז ממנו. ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק. השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו. כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו. ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו לפי

לחם משנה

סבור הוא שלא הספיק שהדבר יש לו רגלים וכו'. כ"ל לבאר לשון זה, וכבר שמעתי צו פירוש אחר ואינו מחזור:

ד המשתמש בעצבות של עני וכו'. מאי דקאמר עבוס של עני ולא של עשיר נאן רבינו הטעם מפני שהוא עבוס שאינו מחמיו מדמיו כלל:

פ"ה א רשות לכל אדם וכו'. כל זה הפרק הוא מבורר:

ב כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל. מה שהקשה מההיא דמסכת נדה (דף ט"ז) דאמר טפס ז' מה חכא עליה חכם או טפס וכו' כבר חירן בעל ההקשות:

ד לדרך מן הדרכים. ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע. או למדע מן המדעות ר"ל חכמה

שמקבל שוחד והספיק את הדין אם היה יודע צודאי שראובן היה פסור לחם לשמעון מנה והוא חייבו לחם לו בשביל שוחד שקבל משמעון ודאי שהיה יכול לחזור בתשובה ויחזיר לראובן המנה שזן שפירע שלא כדין אבל מאחר שהשוחד יעור עיני הכמים הוא חושב כשלווק שוחד משמעון וחייב לראובן שלא הספיק את הדין כלל אלא שלקח שוחד להחייב את האמת מפני שטעם צעיונו מחמת השוחד ונראה לו שהדין עס שמעון. וז"ל שהספיק יש לו רגלים כלומר שיש לו פני הראות לזכות את שמעון ובין שכן נראה לו שהספיק אמת ואיך יחזיר. וזהו אומרו אינו יודע עד היכן הגיע הספיק זה כלומר זאת הטיית הדין אינו יודע עד היכן היה למי הספיק את הדין ועד היכן כח ההספיק שהספיק זה את הדין כלומר לכמה הספיק הדין ולכמה לא הספיק דזה טעם צעיונו של מי שהספיק

מגדל עז

פ"ה רשות לכל האדם נתונה לו עד זה לספ. פרק לפני אידיון (דף ט"ז) ונכמה מקומות בתלמוד ובגמלה (דף כ"ה) פרק עומד ויושב הכל בידי שמים חזן מירלח שמים וכל זה שכתב

הנהגות מיימוניות

[ה] תימה דבפירוש אמר פ' כל היר' שמלאך המכונה על ההריון לילה שמו נוטל את הטיפה כו' עד גבור או חלש או טפס או חכם כו' הרי בפירוש משמע שם דבר זה ביד שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לטיפש. ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין יראה שמים ובמגדל אינו"ג שהי"ח תירץ לי מורי רבינו דפירוש לאחזו בחכמה או בסכלות ומה שפ' כל היר' היינו לעשות לו לב חכם או טפס, ע"כ:

ולכן הניע לפימו דברים אלו כדי שישוב וידע
שאין מטבע שאלה זו ליישבה חלף כאמור שאין
צו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים
ומעשיהם וכו' :

השנת הראב"ד

פרק ששי

מצת

שם דבר מכריחו וכמו שכתב לקמן או חולדו משמר אוהו לאוהו דבר שמי אפשר לו לזוז ממנו . ומה שסירן רבינו בענין הידיעה מבוחר וכן בהשגת הראב"ד ז"ל מבוחר ואין צורך להאריך :

פ"ו א פסוקים הרבה וכו'. כל זה מבואר ואין צורך ביאור לזה:

אמונה טובה שהיא צדקו או רעה. או לדעה מן הדעות היא מדה כמו כלי או כמו שהזכיר למעלה או אכזר וכו' וכן שאר כל הדעות. או למעשה מן המעשים ר"ל אע"פ שלא יזהר לדרך טובה או לדרך רעה מ"מ יסור לשון מעשה פרעני טוב או רע. ומה שאמר שאין גורר מעורבותו על כך, אע"פ דהו"ל אמר (שבת ק"ב) ה"י מאן דלחילידי בלדק לאוי גביר דאין ר"ל שהיה לו נטייה קלה. אבל מ"ס רבינו ז"ל הוא שאין

מנדל עוז

שכתב הוא בכלל פירושו ונכון מאד וכד"ן אלא שנידן הקדמות רבות : כתב הראב"ד ז"ל לא נהג זה המהבחר וכו' וכל זה אינו שוה עכ"ל : ואני אומר כי הראב"ד ז"ל שחושד רבינו משה ז"ל במגלה בשם כל לבו ואינו יודע יותר בנסתרות איני רואה דבריו אצל אה לא גילה כל ימיו אלא מה שאמר פרק שני דיסורי הנידה בשתי מלות כי בידיעה עמו ידע הכל לא חסר כל ומשכח גמורה ידן הקדמות בעשר קדושות בחמשה ומזמרה. והן הראב"ד ז"ל נודע בשערים ונכל סגן, עס גם רבינו הגדול המהב"ן ז"ל קן נהג בפרושי הנידה הקדים בשערים ופרטיס להסוון ולכסוף רמז ורמז וחסמתו ולכסוף מביא מאמר קצר לרבותינו ז"ל לרמז ליודשים חן כי שם מנשה מנחם גבורתו כל דיו ללא מן הדין להיות כנדון. והמבין יבין והסדק יחכם לעולמו עד, והאלהים יכפר בעד :

[ג] כדאמרין בפרק כמה אשה [ס"ג:] "ע"כ דברי יצר הרע מכאן ואילך דברי יצר טוב :
[ג] כ' אין עומדין א"ר הניגא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל
מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה , ע"כ :

ונוכחיה ומנה יפה בירר לכל מקובל עד אין סוף פרטים וכללות מחשוף הלבן אשר על המקלות אלא ואחר השינוי הביט בגורה בשואו האדום, ואמר כל זה איננו שור ומשיגילי על דרך האמת, וגם ר"מ ז"ל נהג באלה הפרקים המעוקים מנהג החכמים לבאר קבלתו על ה' (למנוח), ולדעת שאלת הדם היא המשובת וכ"כ טובה ורובה. ור"מ ז"ל נהג כביי פסוקים ברכה כי כבודו עד הפורענות בו. ה' השפון בפרקי אבות :